

<https://doi.org/10.52256/2710-3560.2025.99.12>
УДК 378.147–056.45

Борис Кременський,
доктор педагогічних наук, професор,
начальник відділу роботи з обдарованою молоддю,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ
ORCID ID 0000-0002-1689-6986
b_kreminskyi@ukr.net

Юрій Ївженко,
кандидат педагогічних наук, старший дослідник,
завідувач сектору відділу науково-методичного забезпечення
професійної освіти,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ
ORCID ID 0000-0001-5879-0226
metody2013@ukr.net

АНАЛІЗ ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗФПО В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Практична підготовка здобувачів освіти у закладах фахової передвищої освіти як форма здобуття ними професійних компетенцій є обов'язковим складником їхньої професійної підготовки. Вона складається з навчальної та виробничої практик. Головною метою навчальної практики є забезпечення студентів практичним досвідом роботи. Основні її завдання охоплюють: застосування теоретичних знань на практиці; розвиток творчих навичок і стилю; вивчення сучасних технологій, інструментів; ознайомлення з основами роботи в команді комунікації тощо. У процесі виробничої практики студенти на конкретних прикладах знайомляться зі специфікою відповідної виробничої діяльності та можуть визначити, які аспекти їхньої професії є цікавими саме для них. Виробнича практика допомагає здобувачам освіти зрозуміти, чи їх обрана професія справді відповідає їхнім інтересам та здібностям.

Загрози та небезпеки, пов'язані із введенням у державі воєнного стану, зумовлюють та роблять виправданими вимушене проведення принаймні частини практик дистанційно. Практики мають великий потенціал щодо мотивації здобувачів освіти до навчання та розвитку їх здібностей.

В рамках дослідження було проведено опитування студентів коледжів міста Харків. Аналіз відповідей становить значний інтерес з наукової, педагогічної та соціально-психологічної точок зору. Слід зазначити, що питання та відповіді стосувалися практик, що проводилися дистанційно в умовах воєнного стану. Через використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та сучасних форм і новітніх методик навчання практики у дистанційній або змішаній формі можуть бути достатньо ефективними і відповідати потребам здобувачів освіти і меті навчання.

Ключові слова: *передвища освіта, практика, діяльнісний підхід, професія, здібності, розвиток.*

Borys Kreminskyi, Yuriy Yivzhenko. Analysis of the experience of organizing the practice of ZFPE students during the period of martial state

Practical training of students in institutions of professional pre-higher education, as a form of acquiring professional competencies, is a mandatory component of their professional training. It consists of educational and industrial practices. The main goal of educational practice is to provide students with practical work experience. Its main tasks include: applying theoretical knowledge in practice; developing creative skills and style; studying modern technologies, tools; familiarizing themselves with the basics of working in a communication team, etc. In the process of industrial practice, students get acquainted with the specifics of the relevant production activity using specific examples and can determine which aspects of their profession are interesting to them. Industrial practice helps students understand whether their chosen profession really meets their interests and abilities.

The threats and dangers associated with the introduction of martial law in the state determine and justify the forced conduct of at least some of the practices remotely. Internships have great potential to motivate students to learn and develop their abilities.

As part of the study, a survey of college students in the city of Kharkiv was conducted. The analysis of the responses is of great interest from a scientific, pedagogical, and socio-psychological point of view. It should be noted that the questions and answers concerned practices conducted remotely under martial law. By using modern information and communication technologies and modern forms and new teaching methods, internships in a distance or blended form can be quite effective and meet the needs of students and the purpose of learning.

Key words: pre-higher education, internship, activity approach, profession, abilities, development.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В основі розвитку та існування людини лежить діяльність. Недарма ж вважається, що саме праця зробила з тварини людину. Отже, саме діяльність лежить в основі розвитку здібностей, здобуття фахових знань, умінь, навичок і практичного досвіду. Відповідно, саме діяльнісний підхід у навчанні та здобутті освіти забезпечує формування висококваліфікованих фахівців. Водночас щоб стати високо кваліфікованим фахівцем, апріорі, треба мати відповідні здібності. А щоб розвиватися далі фахівцю потрібно: по-перше, розвивати свої відповідні здібності; по-друге, збагачуватися сучасними теоретичними знаннями; по-третє, невпинно здобувати досвід практичної діяльності.

У цьому сенсі практична підготовка здобувачів освіти у закладах фахової передвищої освіти (ЗФПО), як форма набуття ними професійних компетенцій, є обов'язковим складником їхньої професійної підготовки. Вона складається з навчальної та виробничої практик. Заклади освіти на підставі нормативних документів розробляють Положення про практичну підготовку здобувачів фахової передвищої освіти за відповідними освітньо-професійними програмами.

Головною метою навчальної практики є забезпечення студентів практичним досвідом роботи. Основні її завдання містять: застосування теоретичних знань на практиці; розвиток творчих навичок і стилю; вивчення сучасних технологій, інструментів; ознайомлення з основами роботи в команді та комунікацією; здобуття навичок і умінь прийняття рішень, виходячи з конкретної виробничої ситуації.

Виробнича практика допомагає здобувачам освіти зрозуміти, чи їх обрана професія справді відповідає їх інтересам і здібностям. Вони отримують конкретні приклади роботи в різних галузях та можуть визначити, які аспекти їхньої професії є цікавими саме для них. Це допомагає їм сформувати професійну ідентичність, вірити в свої сили та збільшити можливість успішного розвитку в обраній сфері.

Навчальна та виробнича практики надають здобувачам освіти унікальну можливість застосувати свої знання в різних контекстах, зіткнутися з реальними проблемами та шукати рішення. Здобувачі освіти вчаться працювати в команді, вирішувати завдання в умовах обмеженого часу, а також адаптуватися до мінливого робочого середовища. Ці навички необхідні для успішної інтеграції на ринку праці та для адаптації до змін, які постійно відбуваються.

Наявність досвіду отриманого під час практик значно збільшує шанси студентів на працевлаштування. Роботодавці високо цінують кандидатів, які мають практичні навички, знання специфіки роботи та досвід розв'язання реальних проблем. Це дозволяє таким здобувачам освіти виділитися серед інших кандидатів та збільшити свої шанси на успішну кар'єру.

Мета статті. Наша робота присвячена розгляду, аналізу, описанню та узагальненню досвіду організації та проведення практики здобувачів освіти ЗФПО в період воєнного стану.

Практична підготовка здобувачів освіти ЗФПО передбачає системність, комплексність, послідовність її проведення та ґрунтується на засадах компетентнісного, діяльнісного, акмеологічного та студентоцентрованого підходів. Для успішної реалізації завдань практичної підготовки коледжі розробляють Програми професійної практики, як правило, складаються таким чином, щоб в результаті проходження виробничої професійної практики студенти змогли оволодіти основними спеціальними (фаховими) компетентностями, до яких, зокрема, відносять: здатність на основі типової методики і знань, розраховувати економічні і соціально-економічні показники суб'єктів господарювання; здатність проводити економічний аналіз функціонування та розвитку суб'єктів господарювання; здатність планувати діяльність суб'єктів господарювання в умовах мінливого середовища; здатність

вирішувати професійні завдання з організації діяльності окремих підрозділів суб'єктів господарювання; здатність виконувати завдання, пов'язані з функціонуванням системи управління суб'єктів господарювання; здатність здійснювати діяльність у взаємодії суб'єктів господарювання; здатність виявляти проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання під час аналізу конкретних ситуацій економічного характеру.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Важливим освітнім аспектом є те, що практика, як вид діяльності, передбачає також розвиток здібностей здобувачів освіти, тобто їх особистісне та професійне зростання. Зауважимо, що у теоретичному плані сучасна психологічна наука розрізняє два принципові підходи до тлумачення поняття здібностей та шляхів їх розвитку: – особистісно – діяльнісний та функціонально – генетичний [1], причому саме особистісно-діяльнісний підхід узгоджується з темою нашого дослідження.

Особистісно-діяльнісний підхід передбачає визнання діяльності як основного визначального фактора походження здібностей. Деяка частина прихильників названого підходу віддають перевагу активній спрямованості процесу розвитку здібностей у процесі спеціального навчання, тобто зовнішньої детермінації, применшуючи роль особистості, тобто суб'єктивних факторів, внутрішніх передумов індивіда. До прикладу, мусимо зазначити, що О. М. Леонтьєв свого часу вважав, що формування «інтелектуальних здібностей – математичних, логічних та інших – зводиться до засвоєння історично напрацьованих операцій» [1, с. 16]. Таке твердження фактично означає, що обдарованості можна навчити, із сучасної наукової точки зору є, як мінімум, непереконливим і було нами наведене лише з міркувань ретроспективного відображення розвитку та зміни наукових поглядів на проблему розвитку здібностей.

Більшість прихильників особистісно-діялісного підходу дотримується погляду, що здібності є сукупністю індивідуально-психологічних властивостей особистості, які власне відрізняють одну людину від іншої, впливають на ефективність відповідної діяльності, проте не можуть бути ототожнені з «наявними навичками, вміннями або знаннями, але можуть пояснити легкість і швидкість набуття цих знань та навичок» [1, с. 16]. Представники даного напрямку вважають, що здібності – це індивідуальні особливості людини, що допомагають їй легше і швидше оволодівати тією чи іншою стороною діяльності, називаючи здібностями такі психічні властивості особистості, які є запорукою успішного виконання певних видів діяльності. Г. С. Костюк означає здібності як стійкі особливості людини, що знаходять свій прояв у її навчальній, трудовій та іншій діяльності і які є необхідною умовою її успіху [2]. Фактично здібностями виступають властивості та якості людини, що роблять її здатною успішно виконувати певні види суспільно корисної діяльності, що склалися у ході суспільно-історичного розвитку [1, с. 17]. Водночас Е. Клапаред, говорячи, що «здібність – це будь-яка психічна або фізична властивість індивіда, узятя під кутом зору її практичного застосування» [3, с. 31], акцентував на значущості зовнішніх умов, які істотно впливають на внутрішні чинники розвитку людини.

Попри деякі розбіжності, всі вчені визнають, що здібності є перш за все динамічними утвореннями, формування і розвиток яких здійснюється лише в процесі активної психічної і практичної діяльності людини. У результаті досліджень було виявлено індивідуальні та вікові характеристики прояву обдарованості, визначено рівні продуктивного мислення, типи і рівні пізнавальної та інтелектуальної активності; з'ясовано вплив властивостей нервової системи на загальну психічну активність людини. Ми ж зі свого боку підкреслимо, що всі перелічені висновки ґрунтуються на глибокому науковому аналізі діяльності та рівні значущості відповідних досягнень молодих людей.

Водночас слід зазначити, що у процесі розвитку наукових досліджень та трансформації наукових поглядів більшість прихильників особистісно – діялісного підходу погодилась із неможливістю побудови чисто психологічної теорії здібностей без урахування фізіологічних, біохімічних, морфологічних та інших особливостей людини. Зокрема, було здійснено висновок, що здібності також здатні розвиватися на основі різноманітних психофізіологічних функцій і психічних процесів, а психологічна функція являє собою передумову і компонент психічного процесу [1, с. 18]. Тим самим тлумачення обдарованості було розширено і водночас уточнено, що вона є сукупністю взаємодіючих здібностей (що являють собою одне ціле), яка є складовою психологічної системи діяльності і забезпечує її ефективність. Тобто зв'язок діяльності і здібностей є непорушним.

Діялісний підхід відображається також у тлумаченні обдарованості вітчизняною дослідницею Л. Липовою, яка вважає обдарованість комплексом задатків і здібностей, які визначають

потенціал особистості і за сприятливих умов дозволяють їй досягти значних (порівняно з іншими людьми) успіхів у певному виді діяльності [4].

О. Кульчицька розглядає обдарованість як складне, комплексне явище, що містить набір когнітивних, сенсорних та особистісних якостей людини. Компонентами обдарованості є високий інтелектуальний рівень, здатність до творчості, наполегливість, як результат взаємодії вольових якостей особистості і свідомого прагнення до визначеної мети [5].

В. О. Моляко виокремив шість основних параметрів, що визначають структуру обдарованості: сфера реалізації обдарованості (тип обдарованості), вияви творчості, вияви інтелекту, динаміка діяльності, рівні досягнень, емоційна забарвленість [6].

Зауважимо, що урахування зазначених теоретичних аспектів є надзвичайно важливим з точки зору організації науково обґрунтованої, неформальної практики, спрямованої на набуття здобувачами освіти практичного досвіду, навичок діяльності і водночас подальшого розвитку здібностей та обдарувань, як запоруки творчого підходу до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ключовим фактором організації і проведення успішної і ефективної практики є налагодження міцних партнерських відносин з підприємствами. Це дає можливість забезпечити здобувачам освіти якісної практики, що відповідає сучасним вимогам ринку праці. Представники підприємств разом з керівниками практики від коледжів створюють максимально реальні умови роботи для здобуття необхідних навичок, необхідних майбутньому фахівцю на робочому місці. Для цього влаштовуються екскурсії, розробляються індивідуальні завдання аналогічні тим, з якими практиканти можуть зустрітися на підприємстві, наприклад, не лише теоретичне ознайомлення з документацією, але й оволодіння навичками практичного виконання вимог нормативних документів з охорони праці та навколишнього середовища тощо.

Крім вищезгаданого, покращенню ефективності проходження практики сприяють різноманітні заохочення, як то грамоти, подяки або премії від керівництва базових підприємств, на яких здобувачі освіти проходили практику. Заохочення стимулюють студента до ретельності та прагнення розвиватися, як фахівцю. Навчальна практика – необхідна частина навчання студента, завдяки якій поєднується теорія та практична діяльність майбутнього фахівця. Проходження практики є необхідною умовою і запорукою подальшої успішності випускника коледжу, його особистої затребуваності на ринку праці.

Як правило, вік абітурієнта ЗФПО (особи, що вступає до закладу освіти) 14–15 років, у такому віці випускнику школи здебільшого ще досить важко зробити усвідомлений вибір. Щоб прийняти правильне рішення, абітурієнту необхідно керуватися своїми інтересами, потребами при цьому адекватно оцінюючи свої здібності, схильності та інші можливості. І у цьому сенсі роль практики важко переоцінити. Інакше вирішальну роль щодо початкового та подальшого вибору особою напряму професійної діяльності можуть зіграти вторинні обставини: думка друзів і знайомих, тиск з боку батьків, «модність» або престижність спеціальності тощо, що не завжди корелюють з власними суб'єктивними бажаннями індивіда та вибором професії до душі. Також не можна виключати можливість того, що здобувач освіти, навчаючись в коледжі, може і не підозрювати, що він зробив неправильний вибір. Неможливо повністю зрозуміти зміст своєї спеціальності, вивчаючи лише теорію та виконуючи лабораторні роботи у «тепличних» умовах. Потрібен безпосередній контакт із виробництвом, майбутньою роботою, потрібно знати з чим доведеться зіткнутися в реальному житті, оцінити своє ставлення до професії, свої знання, вміння, навички, можливість самореалізації та дізнатися про умови праці. У цьому випадку практика іноді відіграє вирішальну роль, оскільки поєднує теоретичні знання та розкриває зміст і специфіку діяльності за обраною спеціальністю [7; 8; 9].

Іншою важливою проблемою, яку вирішує практика є визначення спеціалізації (більш конкретного напрямку спеціальності), оскільки спектр видів діяльності, як правило, є дуже широким і лише на виробництві розкриваються усі тонкощі будь-якої професії.

Отже, важливість практики як етапу і складника процесу підготовки у ЗФПО висококваліфікованих фахівців є незаперечною. Водночас у сучасних умовах тривалого воєнного стану та постійно виникаючих загроз життю і здоров'ю здобувачів освіти і викладачів проводити заняття офлайн стає все важче та небезпечніше. Особливо великі складнощі виникають щодо організації та проведення практики, яка за визначенням має забезпечувати студентам здобуття практичного досвіду діяльності на виробництві.

У державі вже внесені зміни до законодавства, які відображають реалії сьогодення щодо можливості і необхідності здійснення заходів безпеки упродовж навчального процесу, зокрема, доопрацьовано нормативну базу в частині вимог до організації та проведення занять у дистанційній формі, а також щодо організації роботи виробництв, підприємств та установ в Україні. Зокрема здійснено суттєві коригування форм і методів організації процесу навчання та виробничої діяльності, можливості набуття практичного досвіду та оформлення відповідної супровідної документації тощо [10; 11; 12; 13].

Результати дослідження. У нашій роботі для аналізу ми використали матеріали, отримані за результати дослідження напрацювань декількох ЗФПО міста Харкова. Зокрема нами вивчено відповідний досвід організації та методи проведення практичної підготовки майбутніх фахівців галузі машинобудування, набуті протягом дії воєнного стану в Україні у Харківському машинобудівному фаховому коледжі. Зокрема, із дотриманням вимог нових нормативних документів проведення практики здобувачів освіти у коледжі було дещо скориговано, вона проводилась протягом дещо меншого часу і загалом протягом навчального року відводилось до 3 тижнів на навчальну практику і до 10 тижнів на виробничу, а сама практика проводилась дистанційно за формою, а за змістом була «більш концентрованою», тобто більш насиченою та інтенсивною [14; 15].

Для дистанційного проведення технологічної практики здобувачів освіти Харківського машинобудівного фахового коледжу керівниками практики (викладачами) разом з представниками відповідних базових підприємств було створено максимально реальні умови, що забезпечували майбутнім фахівцям набуття досвіду та необхідних навичок дій та прийняття рішень на робочому місці. Для цього влаштовувались онлайн-екскурсії, знімалися коротенькі відеоролики виконання різних технологічних операцій тощо, а інколи велася онлайн-трансляція з робочого місця реального працівника.

Організатори практики приділяли особливу увагу наданню (у дистанційному форматі) усієї необхідної інформації, яка б створювала ефект наближення студентів до реальних умов, сприяла їх ознайомленню зі специфікою майбутньої спеціальності, формувала первинні професійні уміння та навички із загальнопрофесійних і спеціальних дисциплін, робітничої професії, що передбачені відповідними навчальними планами. Викладачі коледжу разом зі спеціалістами підприємств розробили індивідуальні завдання аналогічні тим, з якими практиканти зустрілись би на підприємстві, наприклад, завдання щодо оволодіння нормативною документацією з охорони праці та навколишнього середовища. Для цього кожному студенту необхідно було надати розгорнуті відповіді на вказані в білеті питання, використовуючи виключно нормативну документацію та інші джерела (технічну літературу тощо), у яких можна знайти відповіді на поставлені питання.

Під час онлайн зустрічей з представниками виробничих підприємств студенти мали можливість ставити питання фахівцям та отримувати розгорнуті відповіді. Також студенти отримували індивідуальне завдання, наприклад, у вигляді креслення зварних конструкцій, що виготовлялися на підприємстві і детально вивчали технологічний процес виготовлення відповідних металоконструкцій. У такий спосіб у коледжі реалізували досягнення основних завдань практики.

Також незважаючи на постійні обстріли Харківщини, періодичну відсутність електроенергії, постійні повітряні тривоги, закриття багатьох швейних виробничих підприємств Харківському фаховому коледжу технологій та дизайну вдалося налагодити дистанційне проведення різних видів практик, серед яких технологічна практика на підприємствах міста Харкова, незважаючи на те, що здобувачі освіти могли на той час перебувати в інших містах України і навіть за кордоном. Практичне навчання організовувалось дистанційно завдяки використанню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та з урахуванням відповідних змін, внесених до програм практик в частині визначення завдань, методів їх практичної реалізації, оновлення форм звітності тощо. Зауважимо, що технологічна і переддипломна практики є особливо важливими, оскільки більш повно розкривають та дають чіткі уявлення про специфіку та зміст подальшої роботи за спеціальностями. Але керівництву Харківського фахового коледжу технологій та дизайну разом з керівниками відповідних практик, завдяки тісній співпраці з великими та малими профільними підприємствами регіону, вдалося повністю забезпечити проведення практик передбачених освітнім планом.

Інші приклади плідної діяльності щодо організації дистанційної практики було продемонстровано, зокрема:

у Харківському фаховому коледжі транспортних технологій, де були організовані навчальна та

технологічна практики за курсом дистанційного навчання «Слюсар з ремонту рухомого складу» з всеукраїнської платформи «Професійна освіта онлайн» у поєднанні з технологічною практикою, організованою безпосередньо у локомотивних депо Харкова, де у студентів була можливість якісніше зрозуміти суть роботи підприємства, зміст посадових обов'язків персоналу, специфіку роботи тощо;

у Харківському автомобільно-дорожньому фаховому коледжі під час проходження технологічної практики за графіком, максимально наближеним до реального графіку роботи фахівців на виробництві;

у Харківському фаховому коледжі харчової промисловості в аспекті створення нових форм взаємодії з потенційними роботодавцями щодо надання бази для проходження практики, участь потенційних роботодавців, як замовників, у розробці завдань програм практики, супровід практикантів під час практичної підготовки, надання характеристик на кожного здобувача освіти за результатами проходження практики, участь у підсумкових конференціях за результатами практик та надання рекомендацій щодо покращення форм і методів їх організації. Також цікавим напрацюванням стало систематичне проведення анкетувань роботодавців щодо потреб ринку праці та співпраці з подальшим вивченням та обговоренням результатів опитувань на засіданнях випускових циклових комісій та педагогічних радах, використанням думок, ідей та порад для удосконалення освітнього процесу та практикоорієнтованого навчання у системі фахової передвищої освіти, підготовки висококваліфікованих фахівців, що відповідають потребами сучасного ринку праці.

У той чи інший спосіб, але у дуже складних умовах колективи ЗФПО не лише організовували та проводили достатньо ефективну практику здобувачів освіти, але й знаходили можливість їх заохочення, додаткового зацікавлення відповідними професіями, а також отримали безцінний матеріал, зібраний під час дії воєнного стану, щодо ставлення студентів до практик у дистанційній формі, їх інтересу до такої форми проведення практик та здатності таких практик задовольняти пізнавальні потреби та інтереси здобувачів освіти. У рамках дослідження було проведено опитування студентів низки коледжів міста Харкова, зокрема: ВСП «Харківський фаховий коледж харчової промисловості ДБТУ», Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу та Харківського фахового коледжу технологій та дизайну.

У опитуванні взяли участь 85 студентів закладів ФПО м. Харкова у лютому – квітні 2025 року, з них: 37% жіночої і 63% чоловічої статі; 32% після переддипломної і 68% після виробничої практики; успішність у навчанні (висока 54%; середня 29%; достатня 16%). Опитування проводилося анонімно.

Відповіді, надані здобувачами освіти, становлять безумовний інтерес та є цінними як з науково-педагогічної, так і з соціально-психологічної точок зору, особливо ураховуючи, що запитання та відповіді стосувалися практик, проведених дистанційно в умовах воєнного стану (табл. 1).

Таблиця 1

Результати опитування студентів (у % від загальної чисельності опитаних)

Питання	Відповіді
Чи врахували ваші побажання щодо бази практики?	97% відповіли так
Ознайомили Вас з вимогами безпеки під час практики?	100% відповіли так
Чи були у Вас труднощі під час практики?	18% відповіли так
Чи збігається діяльність підприємства з об'єктом дипломного дослідження?	72% відповіли так
За результатами практики здобувачі: - мали можливість поглибити і закріпити знання і вміння; - мали можливість перевірки свої професійні компетенції фахівця; - мали можливість збору і підготовки матеріалів на дипломну роботу.	70% мали можливість 73% мали можливість 77% мали можливість
Оцініть рівень організації, керівництва практикою: - робота керівника практикою від закладу освіти; - робота керівника практикою від підприємства; - особиста участь у виробничих процесах на виробництві; - особиста підготовка до написання звітів за результатами практики.	82% позитивно 73% позитивно 68% позитивно 93% позитивно

Закінчення таблиці	
Питання	Відповіді
Наскільки Ви задоволені обраною спеціальністю?	67% повністю задоволені 25% радше задоволені
Хотіли б Ви у подальшому продовжити свою трудову діяльність на підприємстві, на якому проходили практику?	67% відповіли так
Чи передбачаєте працевлаштування як молодий фахівець за обраною спеціальністю?	79% відповіли так

Джерело: авторська розробка

Студенти значною мірою позитивно оцінили проходження практики, 72% опитуваних зазначили що практика є важливим кроком у майбутню професію (рис. 1).

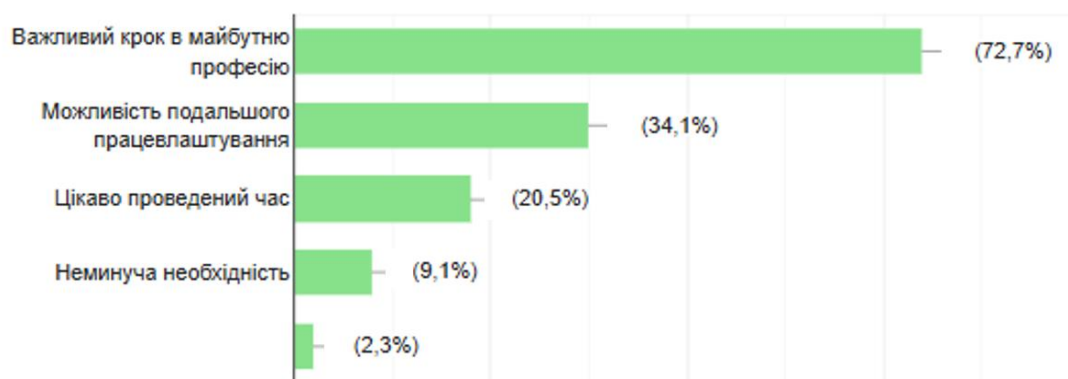


Рис. 1. Результати проходження практики на виробництві (організації)

Джерело: авторська розробка

Студенти зазначили причини труднощів проходження практики (результати анонімного опитування представлені на рис. 2).

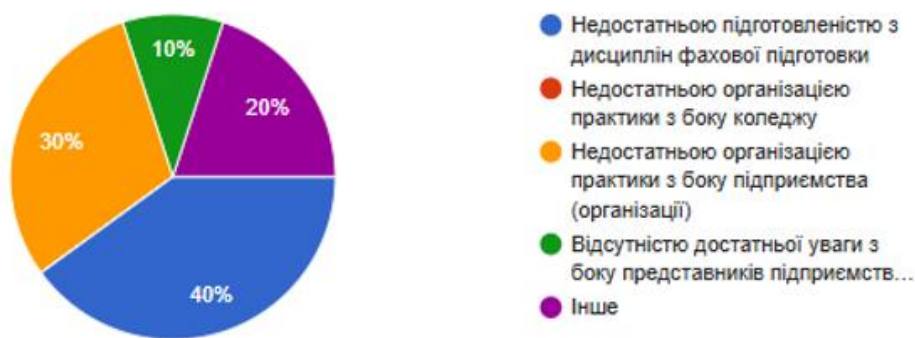


Рис. 2. Причини труднощів під час проходження практики студентів на підприємстві

Джерело: авторська розробка

Проаналізувавши та узагальнивши результати опитування, ми дійшли висновку, що його учасники в цілому, по-перше, безумовно підтвердили потрібність та користь проведення практик у всьому їх розмаїтті, а по-друге, засвідчили, що наявні підходи до організації та проведення практик, їх змістовий та методичний рівень загалом відповідають пізнавальним інтересам і потребам здобувачів освіти ЗФПО, а також учасники опитування засвідчили безумовно прихильне ставлення до існуючої

організації та проведення практики, як джерела і засобу розвитку здібностей і професійного зростання молодих людей в цілому.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі.

1. Проходження практики здобувачами освіти має відбуватися за будь-яких умов, зокрема, під час воєнного стану, якщо освітній процес у ЗФПО продовжується, без цього процес навчання не може вважатися повноцінним.

2. Загрози та небезпеки, пов'язані з введенням у державі воєнного стану, зумовлюють та роблять виправданими вимушене проведення принаймні частини практик дистанційно. Водночас практики доцільно видозмінювати, адаптувати до реалій та обставин, у яких здійснюється освітній процес, але скасовувати їх неприпустимо.

3. Практики мають великий потенціал щодо мотивації здобувачів освіти до навчання та розвитку їх здібностей.

4. Різноманітні форми зворотного зв'язку, зокрема опитування, анкетування учасників освітнього процесу, публічні обговорення результатів практик та заохочення кращих виконавців, мають стати постійним джерелом і шляхом підвищення якості освітнього процесу, невід'ємною частиною якого є практики.

5. За рахунок використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та сучасних форм і новітніх методик навчання практики у дистанційній або змішаній формі можуть бути достатньо ефективними і такими, що відповідають потребам здобувачів освіти і меті навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кременський Б. Г. Теорія і практика роботи з інтелектуально обдарованою учнівською і студентською молоддю з фізики : монографія. Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2011. 421 с.
2. Костюк Г. С. Обдарованість. Українська радянська енциклопедія. 2-ге вид. Київ, 1982. Т. 7. С. 448.
3. Claparede E. Comment diagnostiquer les aptitudes chez les ecoliers. Flammarion. 1940. 319 p.
4. Липова Л., Морозова Л., Ренський С. Концепція обдарованості та її види. *Рідна шк.* 2003. № 4 (879). С. 10–12.
5. Кульчицька О. І. Обдарованість: природа і сутність. *Професійна освіта: педагогіка і психологія* / за ред. І. Зязюна, Н. Ничкало. Київ, 2003. С. 193–202.
6. Моляко В. О. Проблема обдарованості: Нові етапи психологічних досліджень та їх практичної реалізації. *Актуальні проблеми психології. Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога.* Збірник наукових праць / за заг. ред. С. Д. Максименка. Київ: BONA MENTE, 2002. Вип. 3 (1 частина). С. 11–15.
7. Макогін О., Якимович Т. Виробнича практика як системна взаємодія між компонентами професійної підготовки. *Збірник наукових праць.* Вип. 5. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2019 URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37334/Makohin_Yakymovych.pdf?sequence=1
8. Березняк О. П. Навчально-виробничі практики як одна з найважливіших складових навчального процесу ВНЗ. *Науковий журнал «Вісник СНАУ».* 2015. URL: <https://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/2748>.
9. Сидоренко В., Кулішов В., Торба Н., Фархшатова О. Інноваційні підходи до організації видів практик здобувачів вищої освіти у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти: аналітичний огляд. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. 30 с.
10. Про фахову передвищу освіту: Закон України Про фахову передвищу освіту: Закон України від 6 червня 2019 р. № 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>
11. Сидоренко В. В., Кулішов В. С., Торба, Н. Г. Інноваційні підходи до організації видів практик здобувачів вищої освіти в період воєнного стану. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(1), 2023. С. 1–15. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5110>.
12. Методичні рекомендації щодо організації дистанційної форми здобуття повної загальної середньої освіти. МОН. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>.
13. Герасименко Ю. С. Напрямки розвитку освіти для кваліфікованих фахівців в умовах воєнного стану. *Психолого-педагогічні аспекти навчання дорослих у системі неперервної освіти: зб.*

матеріалів IX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції у 2 част., м. Біла Церква, 14 грудня 2023 р. БІНПО УМО НАПН України, Біла Церква, 2023. С. 105–111. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739902/>.

14. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 28 вересня 2020 р. за № 941/35224. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>.

15. Литвинова С. Г. Технології дистанційного навчання. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2023. 182 с.

REFERENCES

1. Kremynskyi B. H. Teoriia i praktyka roboty z intelektualno obdarovanoi uchnivskoiu i studentskoiu moloddu z fizyky : monohrafiia. K.: Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova., 2011. 421 s. [in Ukrainian].
2. Kostiuk H. S. Obdarovanist. Ukrainskaadianska entsyklopediia. 2-he vyd. K., 1982. T. 7. S. 448. [in Ukrainian].
3. Claparede E. Comment diagnostiquer les aptitudes chez les ecoliers. Flammarion. 1940. 319 p. [in French].
4. Lypova L., Morozova L. Kontsepsiia obdarovanosti ta yii vydy. *Ridna shk.* 2003. № 4 (879). S. 10–12. [in Ukrainian].
5. Kulchytska O. I. Obdarovanist: pryroda i sutnist. *Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia* / za red.: I. Ziaziuna, N. Nychkalo. K., 2003. S. 193–202. [in Ukrainian].
6. Moliako V. O. Problema obdarovanosti: novi etapy psykholohichnykh doslidzhen ta yikh praktychna realizatsiia. *Aktualni problemy psykholohii: Obdarovana osobystist: poshuk, rozvytok, dopomoha: zb. nauk. pr.* / za zah. red. S. D. Maksymenka. Vyp. 3, ch. 1. S. 1–15. [in Ukrainian].
7. Makohin O., Yakymovych T. Vyrobnycha praktyka yak systemna vzaiemodiia mizh komponentamy profesiinoi pidhotovky. *Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 5.* Kyiv–Lviv–Berezhany–Homel, 2019. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37334/Makohin_Yakymovych.pdf?sequence=1. [in Ukrainian].
8. Bereznia O. P. Navchalno-vyrobnychi praktyky yak odna z naivazhlyvishykh skladovykh navchalnoho protsesu VNZ. *Naukovyi zhurnal «Visnyk SNAU»*. 2015. URL: <https://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/2748>. [in Ukrainian].
9. Sydorenko V., Kulishov V., Torba N., Farkhshatova O. Innovatsiini pidkhody do orhanizatsii vydiv praktyk zdobuvachiv vyshchoi osvity u Bilotserkivskomu instytuti neperervnoi profesiinoi osvity: analitychnyi ohliad. Bila Tserkva: BINPO DZVO «UMO» NAPN Ukrainy, 2022. 30 s. [in Ukrainian].
10. Pro fakhovu peredvyshchu osvitu: Zakon Ukrainy Pro fakhovu peredvyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 6 chervnia 2019 r. № 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>. [in Ukrainian].
11. Sydorenko V. V., Kulishov V. S., Torba N. H. Innovatsiini pidkhody do orhanizatsii vydiv praktyk zdobuvachiv vyshchoi osvity v period voiennoho stanu. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 5(1), 2023. S. 1–15. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5110>. [in Ukrainian].
12. Methodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii dystantsiinoi formy zdobuttia povnoi zahalnoi serednoi osvity. MON. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>. [in Ukrainian].
13. Herasymenko Yu. S. Napriamky rozvytku osvity dlia kvalifikovanykh fakhivtsiv v umovakh voiennoho stanu. *Psykholoho-pedahohichni aspekty navchannia doroslykh u systemi neperervnoi osvity: zb. materialiv IX Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi internet-konferentsii u 2 chast., m. Bila Tserkva, 14 hrudnia 2023 r.* BINPO UMO NAPN Ukrainy, Bila Tserkva, 2023. S. 105–111. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739902/>. [in Ukrainian].
14. Polozhennia pro dystantsiinu formu zdobuttia povnoi zahalnoi serednoi osvity: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 08.09.2020 № 1115, zareiestrovanyi v Ministerstvi yustytzii Ukrainy 28 veresnia 2020 r. za № 941/35224. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>. [in Ukrainian].
15. Lytvynova S. H. Tekhnolohii dystantsiinoho navchannia. Kyiv: Vydavnychiy dim «Osvita», 2023. 182 s. [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 30.04.2025